

TA'LIMNING HOZIRGI KUNDAGI YUTUQLARI VA KAMCHILIKLARI YOSHLAR NIGOHIDA

Karimova Nozira Doniyorovna¹

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti
3-bosqich talabasi

[nozirakarimova@gmail.com¹](mailto:nozirakarimova@gmail.com)

Mamadaliyeva Nodira Isakovna²

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti dotsenti

ORCID ID: [https://orcid.org/0000-0001-7074-4126²](https://orcid.org/0000-0001-7074-4126)

n.mamadaliyeva@yandex.ru

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada bugungi kunda ta'lim sifatini oshirish yo'lidagi muammolar, ularni bartaraf etish hamda istiqbolini belgilash yo'lidagi fikr va mulohazalar, jumladan, o'quv dasturlarni takomillashtirish, o'quv mashg'ulotlarini loyihalash, ilmiy tadqiqot ishlarini davr talablari asosida tashkil etish, bu borada xorij tajribalaridan foydalanish, ta'lim oluvchilarning kasbiy sifatleri hamda mantiqiy fikrlash operatsiyalarni rivojlantirish kabilar haqida so'z yuritiladi. O'zbekistondagi umumta'lim maktablarining 9 yillik ta'limdan 11 yillik ta'limga o'tishlari hamda oliy ta'lim muassasalaridagi kredit-modul tizimini joriy etilib, uning talabalarning tahsil olishlaridagi yutuq-kamchiliklari va ushbu ta'lim tizimi joriy etilishidan oldingi tizim bo'lgan an'anaviy ta'lim tizimining kamchiliklari haqida ham biroz fikr bildirilib ketiladi.

Kalit so'zlar: ta'lim tizimi, ECTS, kredit-modul, modernizatsiyalash, bakalavr, magistrature

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассмотрены проблемы повышения качества образования сегодня, идеи и мнения о том, как их устранить и определить будущее, включая совершенствование образовательных программ, проектирование учебных занятий, организацию научно-исследовательских работ на основе требования времени, использование зарубежного опыта в этом отношении, профессиональные качества обучающихся и логика идет речь о развитии мыслительных операций. Переход общеобразовательных школ

Узбекистана с 9-летнего обучения на 11-летнее и внедрение кредитно-модульной системы в высших учебных заведениях, ее достижения в обучении студентов и система до введения этой системы образования. Некоторые высказываются замечания о недостатках традиционной системы образования.

Ключевые слова: система образования, ECTS, кредитный модуль, модернизация, бакалавриат, магистратура.

ABSTRACT

In this article, the problems of improving the quality of education today, the ideas and opinions on how to eliminate them and determine the future, including the improvement of educational programs, the design of training sessions, the organization of scientific research works based on the requirements of the time achievement, use of foreign experiences in this regard, professional qualities of learners and logic there is talk about the development of thinking operations. The transition of general education schools in Uzbekistan from 9-year education to 11-year education and the introduction of the credit-module system in higher education institutions, its achievements in the education of students and the system before the introduction of this education system. Some comments are made about the shortcomings of the traditional education system.

Key words: educational system, ECTS, credit module, modernization, bachelor's degree, master's degree

KIRISH

Ma'lumki, mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotiga hissa qo'shadigan malakali mutaxassis kadrlar tayyorlash bevosita ta'lim tizimining rivojiga bog'liq bo'lib, bu borada mustaqil fikrlaydigan, ijodkor, tadbirkor, tashabbuskor hamda ilmli shaxsni voyaga yetkazish bugungi kunda davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib qolmoqda. Bu vazifalar respublikamiz Prezidentining qator farmon va qarorlari [1-5] da o'z aksini topgan.

Mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida zamonaviy bilim va yangicha yondashuvlarga ehtiyoj mavjud. Shu bois, ta'lim sifatini oshirishda o'quv jarayonini davr talablariga mos holda tashkil etish, davlat ta'lim standarti va o'quv dasturlarini takomillashtirish, yangi avlod o'quv adabiyotlarini yaratish, zamonaviy innovatsion pedagogik va axborot texnologiyalaridan foydalanish, mavjud muammolarni bartaraf qilish ertangi istiqboldagi yutuqlarimiz kafolatidir.

Hozirgi vaqtda ta'lim jarayonida pedagogik innovatsiyalardan foydalanish jahon taraqqiyotining global tendensiyasi hisoblanadi. Bu o'z navbatida, mamlakatda modernizatsiya jarayonining tez sur'atlarda rivojlanayotganligi sababli ayni davrda ta'lim sohasiga yangiliklarni tizimli ravishda kiritishga alohida e'tibor qaratishni taqozo etadi. Ammo, bu sohaga o'qitishning yangi mazmun, shakl, metod va vositalarini joriy etish bo'yicha pedagogik ilmiy-tadqiqotlarning joriy etish darajasini hozircha yetarli deb bo'lmaydi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

2017 – yilning 16-iyun sanasida O'zbekiston prezidenti Shavkat Mirziyoyev Toshkent shahrining Uchtepa tumanidagi 78-umumta'lim maktabini borib ko'rdi. Unda maktab va kollejlarda o'rtasidagi bog'liqlikni mustahkamlash, xususan, tajriba sifatida ushbu ta'lim maskanida 11 yillik ta'limni qayta tiklash, uning qoshida o'quv-kasb korxonasi tashkil etish zarurligini ta'kidladi. Jumladan, prezident shunday dedi: «Yuqori sinflarda bolalar shaxs bo'lib, jamoa bo'lib shakllanadi. Ayni o'sha paytda ularni o'zlari o'rgangan muhitdan ajratib qo'ymaslik kerak. Bu yoshlarning ruhiyatiga, davomatiga, oxir-oqibat ta'lim-tarbiyasiga salbiy ta'sir qilishi mumkin. Shu bois ta'lim jarayonining uzluksizligini ta'minlash, o'quv dasturlarini takomillashtirish zarur...»

Bu ta'lim tizimidagi ulkan qadamlardan bo'ldi deyish mumkin. Bir qator internet saytlari hamda Xalq ta'limi vazirligidagi manbaga asoslanib aytadigan bo'lsak, poytaxt maktablaridagi bitiruvchilarning ota-onalari o'rtasida so'rovnoma o'tkazilgan edi. So'rovnomada ota-onalardan farzandlar ta'limni 10-11 sinflar negizida davom ettirishi yoki kollej-litseylarga yo'l olishi bo'yicha fikrlari so'raldi. Natija esa ota-onalarning 70 foizi 11 yillik ta'lim qayta tashkil etilishi tarafdori ekanini ko'rsatdi. Bu holat yuzasidan kelgusida viloyatlar miqyosida ham keng jamoatchilik fikri o'rganiladi. O'zbekiston Respublikasi bosh vazirining ko'rsatma berishicha, 2017-yil sentabridan Toshkent shahridagi har bir tumandan 4 tanadan maktabda tajriba-sinov tariqasida 10-11 sinflar ochilishi ko'zda tutilgan va hozirda 2024-yilga kelib deyarli hamma umumta'lim maktablar 11 yillik ta'limga o'tgan deya olamiz.

11 yillik ta'limning afzalliklari

- ko'pchilik ta'kidlaganidek, o'quvchi-yoshlarni nazorat qilish, ta'lim-tarbiya berish birmuncha osonlashadi (ammo baribir muammolar bo'lishi tabiiy). Jumladan,



mahalla-ko‘y, maktab va ota-onalar o‘rtasidagi o‘zaro hamkorlik va jipslik yanda mustahkam bo‘ladi (albatta, ba‘zi istisnolarni hisobga olmasak).

- Maktablarda kollej yoki litseylardagi kabi fanlar ko‘p emas. Maktablarda faqat umumta‘lim fanlari o‘qitiladi. Kollejlarda esa bunga qo‘shimcha ravishda mutaxassislik fanlari ham o‘tiladi. Fanlar kamligi o‘quvchiga darslarni yaxshi o‘zlashtirish imkonini berishi mumkin (o‘quvchining salohiyatidan kelib chiqib).

- 10-11 sinfda o‘qiyotgan o‘quvchi oliy o‘quv yurtiga kirishda nisbatan yaxshiroq tayyorlanishi mumkin. Sababi, bunda sessiya, semestr degan tushunchalar o‘z ahamiyatini yo‘qotadi. Endi ulg‘ayayotgan o‘quvchi sessiyalar haqida qayg‘urmaydi, balki darslarda faol qatnashib, uyga vazifani ham zo‘r tayyorlab, umumta‘lim fanlarini yaxshi o‘zlashtirish orqali oliy o‘quv yurtiga kirish imkoniyatini birmuncha oshiradi.

11 yillik ta‘limning kamchiliklari

- 11 yillik ta‘limni tugatgandan so‘ng diplom emas, shahodatnoma (attestat) beriladi. Tabiiyki, shu joyiga kelganda diplomning salmog‘i bosadi. Kollejni bitirgan-ku, har holda, diplomi orqali biror joyga ishga joylashadi, ammo 11 sinfni bitirganlarchi, ularning taqdiri ne kechadi? Bordi-yu, oliy ta‘limga o‘qishga kira olmasa, vaziyat yanada murakkablashadi. (O‘ylashimizcha, yangi tizimda o‘quv-kasb ustaxonasi ochilishi shuni inobatga olgan holda tuzilsa kerak).

- Tan olish kerak, to‘qqiz yillik ta‘limdan keyingi yana uch yillik ta‘limga deyarli barchamiz o‘rganib, moslashib bo‘lgan edik. Agar birdaniga 11 sinfga qaytilsa, ikki yillik muddat ko‘p narsaga ozlik qilib qolmaydimi? Ya‘ni bunda ham nazariy, ham amaliy bilimlarni egallashga ulgurish yo biror kasbning etagini tutish kerak.

Xullas, shu kabi yutuq va kamchiliklar ko‘zga tashlanadi. Yuqoridagilar, albatta, bizning o‘zaro fikrlarimiz. Yana qanchalab aytilmagan va qolib ketgan jihatlarni sanab o‘tish mumkin. Gap davlatimizning ta‘lim sohasini yanada rivojlantirishi, uni zamon talabiga moslashi to‘g‘risida ketar ekan, turli fikrlar yuzaga chiqishi tabiiy.

Oliy ta‘lim tizimidagi kredit-modul tizimi

O‘zbekiston Respublikasi prezidentning 2019-yil 8-oktabrdagi farmoni bilan tasdiqlangan «O‘zbekiston Respublikasi oliy ta‘lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi»ga ko‘ra, mamlakatdagi OTMlarning 85 foizi 2030-

yilgacha bosqichma-bosqich kredit-modul tizimiga o‘tishi rejalashtirilgan. Masalan, kelayotgan 2020-2021 o‘quv yilining o‘zida mamlakatimizdagi 33dan ortiq yirik oliy ta‘lim muassasalar kredit-modul tizimiga o‘tishgan edi. Mazkur oliy ta‘lim muassasalarda asosan [ECTS](#) (Evropen Credit Transfer System) [kredit-modul](#) tizimi joriy etilishi ko‘zda tutilgan.

Kredit – modul tizimining imkoniyatlari va afzalliklarini bayon qilishdan avval uning asosiy tushunchalariga to‘xtalib o‘tish lozim:

– o‘qitishning kredit-modul tizimi modulli o‘qitish texnologiyalari va ECTS (inglizcha. Evropen Transfer and Accumulation System - kursdan- kursga o‘tish va ball to‘plashning Yevropa tizimi) sinov kreditlari birligida amalga oshiriladigan o‘quv jarayonini tashkil etish modeli;

– ECTS (Evropen Credit Transfer System) – Yevropaning 45 davlati tamonidan ishlab chiqilgan, tekshirilgan va takomillashtirilgan kreditlarni taqsimlashni Yevropa tizimi;

– “kredit” tushunchasi o‘zida kasbiy tayyorgarlik mazmunida o‘quv fanlari ulushini hisobga olish imkonini beruvchi miqdoriy tavsifini o‘zida ifoda etadi. Kredit u yoki bu kursni yoki yaxlitlikda ma‘lum bir ta‘lim dasturini o‘zlashtirish uchun zarur o‘quv yuklamasi va unga ajratilgan vaqtni aniqlash uchun zarur.

Sinov krediti – talabaning o‘quv yuklamasini o‘lchash birligi. U talabaning individual rejasida ko‘zda tutilgan va tasdiqlangan barcha turdagi o‘quv ishlarini hisobga oladi. Oliy ta‘limga nisbatan qo‘llanilganda “modul” deganda o‘quv fanlari bo‘yicha ta‘lim dasturlarini mustaqil, mantiqiy tugallangan qismi nazarda tutiladi. Modul fanning ma‘lum tugallangan qismi yoki yaxlitlikda fanning o‘zi; Modul tuzilmasida majburiy tayanch komponent va variativ qism mavjud bo‘ladi.[3]

O‘zbekistondagi oliy ta‘lim muassasalarida o‘qitish amaliyotida kredit-modul tizimini joriy etish nima uchun kerak?

Bu savolimizga O‘zbekistonda hozirgacha faoliyat yuritib borayotgan oliy ta‘lim muassasalarida amalda qo‘llanilib kelinayotgan an’anaviy tizimimizning ko‘zga ko‘rinadigan kamchiliklarini ko‘rsatish orqali javob topishimiz mumkin.

-O‘zbekiston oliy ta‘lim muassasalaridagi faoliyatida hozirgacha amalda qo‘llanilib kelinayotgan an’anaviy tizim hozirgi tezkor axborot asri talablarini bajara olmayotganligi;

- O‘zbekiston oliy ta‘lim muassasalarida tahsil olayotgan talabalar asosan, tinglovchi bo‘lib qolayotganligi, natijada amaliyotning sustligidan yetishib chiqqan kadrlarning sohalarda yaxshi natijalar bera olmayotganligi;

- Baholash tizimidagi bo‘shliqlarning ko‘pligi va buning natijasida baholash jarayonlarida korrupsiyaning ildiz otishi;

- Talabani novatorligi sustligi. Ya‘ni, bu tizimda talabaga vazifa beriladi, talaba esa uni bajaradi va shu orqali baho oladi. Talabani ijodiy, mustaqil ishlarga kam urg‘u beriladi;

- Eng muhimi, bu tizimning jahonning rivojlangan ta‘lim tizimlariga mos emasligi. Bu esa, ular bilan raqobatga tayyor emasligimizga asosiy sabab bo‘lmoqda.

Bunday sharoitda biz, O‘zbekiston oliy ta‘lim muassasalardagi faoliyatini kuchli isloh etish, ularni jahonning nufuzli universitetlari qatoriga kiritish, erkin va ijodiy ta‘lim berish mukammal sturukturalarini ishlab chiqish, jahon standartlariga to‘laligicha mos keluvchi sifatli ta‘limni amalga oshirish uchun dunyo tajribasiga asoslangan – kredit-modul tizimini tanladi.

ECTS kredit-modul ta‘limning belgilangan vazifalaridan biri yuqori saviyada o‘qitishni ta‘minlash va malakali kadrlarni zamonaviy ta‘lim dasturlari asosida tayyorlashdan iborat. Modul-kredit – har bir o‘quv fani (moduli) ning talabalar tomonidan ma‘lum miqdordagi kredit birliklari asosida o‘zlashtirishini ta‘minlovchi tizimdir. Kredit birliklarining soni talabalar tomonidan sarflanadigan mehnat sarfiga mos holda belgilanadi. Talabani mehnat sarfi- auditoriya mashg‘ulotlari, mustaqil ishlar va o‘quv rejasida ko‘zda tutilgan boshqa faoliyatlarni o‘z ichiga oladi [5] ECTS kredit-modul tizimida bir yillik kreditlar miqdori 60 tani tashkil etadi. Bir o‘quv yili 2 semestr dan iborat ekanligini hisobga olsak, talaba o‘qishi davomida har semestr 30 kredit to‘plab borishi zarur. Bakalavr dasturi odatda 4 yil ekanligini hisobga olsak, talaba ushbu darajani qo‘lga kiritish uchun jami 240 kredit, magistratura dasturini tugallash uchun esa 120 kredit to‘plashi kerak bo‘ladi. Kreditlar shunchaki raqamlar emas. Har bir kredit talaba bajarishi kerak bo‘lgan ma‘lum miqdordagi o‘qish yuklamasini va talaba buning natijasida muayyan o‘qish natijalariga erishganligini bildiradi. Ya‘ni, ECTS kredit-modul tizimi tarkibi ikki zaruriy elementdan iborat:

a) o‘qish yuklamalari



b) o‘qish natijalari.

Talaba shu elementlarni bajargandagina o‘sha fan bo‘yicha belgilangan miqdordagi kreditlarni qo‘lga kiritishi mumkin [6].

Xulosa

Fan va texnika jadal sur‘atlar bilan rivojlanayotgan bugungi kunda ko‘plab ilmiy bilim, tushuncha va tasavvurlar hajmi keskin ortib boradi. Bu, bir tomondan, fantexnikaning yangi sohalari rivojlanishi tufayli uning differensiallashuvini ta‘minlayotgan bo‘lsa, ikkinchi tomondan, fanlar orasida integratsiya jarayoni vujudga keladi. Bunday sharoitda malakali pedagoglarga bo‘lgan talab ortib, fanning fundamental asoslari, pedagogika va psixologiya metodlarini mukammal egallagan, kasbiy tayyorgarligi yuqori bo‘lgan hamda zamonaviy innovasion pedagogik va axborot texnologiyalarini amaliyotda qo‘llay oladigan ijodkor pedagoglarni tayyorlash talab etiladi.

Hozirgi vaqtda ta‘lim jarayonida pedagogik innovatsiyalardan foydalanish jahon taraqqiyotining global tendensiyasi hisoblanadi. Bu o‘z navbatida, mamlakatda modernizatsiya jarayonining tez sur‘atlarda rivojlanayotganligi sababli ayni davrda ta‘lim sohasiga yangiliklarni tizimli ravishda kiritishga alohida e‘tibor qaratishni taqozo etadi. Ammo, bu sohaga o‘qitishning yangi mazmun, shakl, metod va vositalarini joriy etish bo‘yicha pedagogik ilmiy-tadqiqotlarning joriy etish darajasini hozircha yetarli deb bo‘lmaydi.

Darhaqiqat, yangilangan ta‘lim tizimini joriy etishda har bir pedagog ta‘limga oid yangiliklarni muntazam o‘rganib, ularni o‘z mehnat faoliyatida izchil qo‘llay bilish mahoratiga ega bo‘lishi muhim.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASINI YANADA RIVOJLANTIRISH BO‘YICHA HARAKATLAR STRATEGIYASI TO‘G‘RISIDA – O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Oliy ma‘lumotli mutaxassislar tayyorlash sifatini oshirishda iqtisodiyot sohalari va tarmoqlarining ishtirokini yanada kengaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi (O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami, 2017-y., 6-son, 70-modda).

2. Oliy ta‘lim muassasalarining o‘quv jarayonida ilg‘or pedagogik va zamonaviy axborot kommunikatsiya texnologiyalarining joriy etilishi amaliyot va

istiqbollar mavzusidagi ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. Toshkent – 2018 228-bet.

3. O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM TIZIMINI 2030-YILGACHA RIVOJLANTIRISH KONSEPSIYASINI TASDIQLASH TO‘G‘RISIDA – O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 08.10.2019-y

4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 23-sentabrda “Ta’lim to‘g‘risida” gi Qonun. (Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 24.09.2020 y, 03/20/637/1313-son).

5. O‘ZBEKISTONNING YANGI TARAQQIYOT DAVRIDA TA’LIM-TARBIYA VA ILM-FAN SOHALARINI RIVOJLANTIRISH CHORA-TADBIRLARI TO‘G‘RISIDA – O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta’lim-tarbiya va ilm-fan sohasini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-6108-son Farmoni. (Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 07.11.2020y., 06/20/6108/1483-son).

6. TA’LIM-TARBIYA TIZIMINI YANADA TAKOMILLASHTIRISHGA OID QO‘SHIMCHA CHORA-TADBIRLAR TO‘G‘RISIDA – O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ta’lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi (Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 07.11.2020 y., 07/20/4884/1484-son).

7. O‘rinov V. Akimov A .O‘zbekistonda kredit-modul tizimi. “El-yurt Umidi” jamg‘armasi va Respublika Oliy Ta’lim Kengashi bilan hamkorlikda qilingan videotaqdimot. 2020-yil 12-iyul

8. Sattarov Sh. Yangi model eskidan nimasi bilan farq qiladi – AOKA Press-xolida o‘tgan brifing 2020-yil 13-noyabr

9. Oliy ta’lim muassasalarining o‘quv jarayonida ilg‘or pedagogik va zamonaviy axborot kommunikatsiya texnologiyalarining joriy etilishi amaliyot va istiqbollar mavzusidagi ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. Toshkent – 2018 228-bet.

10. Xodjayev B. Kredit-modul tizimi imkoniyatlari va afzalliklari – maqola.